

auch ein bemerkenswertes Phänomen in der Geschichte der historischen Methode dar. Man wird seine gründlichen Bemühungen nicht etwa deshalb in Bausch und Bogen ablehnen dürfen, weil er an ein nicht mehr zur Ruhe kommendes Problem der Mediaevistik im Sinne einer Weltanschauung herangeht, die in den geistigen Werten nicht mehr als « Ueberbauerscheinungen » sieht. Man wird sich aber bei der sehr anregenden und sicher fruchtbaren Lektüre dieses Buches immer wieder vor die Frage gestellt sehen, ob die « bürgerliche » Fachwissenschaft, von der diese geistigen Werte nun einmal ernst genommen werden, die aber ihrerseits die Vielschichtigkeit und vielfältige Verflochtenheit historischen Wachstums nicht nur auf ein einziges « Movens » reduziert hat, ja sich nicht einmal die Mühe gibt, den « Glaubenseifer (eines Zeitalters) seiner religiösen Drapierung zu entkleiden », der Geschichte des Mittelalters nicht doch unbefangener, « voraussetzungsloser » gegenübersteht als der Verfasser der « pauperes Christi ». — Für die Laienbewegung des Dritten Ordens der Prämonstratenser (S. 197) beruft sich der Verfasser auf die kritisch unhaltbare neuzeitliche Ueberlieferung bei neueren Ordenshistorikern (J. E. Jansen, A. Zak).

Dr Kurt FINA.

Würzburg.

De werkende stilte. De oorsprong der grote kloosterorden. Amsterdam-Brussel, Elsevier, MCMLVII, 270 blz., geïllustreerd. Pr.: 360 fr.

Onder de redactie van L. Engelbregt O. F. M. verscheen bij de uitgeverij Elsevier het boek getiteld: « De Werkende Stilte ».

Zoals uit de ondertitel blijkt gaat het hier over 'de oorsprong der grote kloosterorden'. Men wil tegemoet komen aan de belangstellingsvragen van de leek die in contact komt met het ordesleven. Die vragen zouden kunnen worden teruggebracht tot de volgende twee: « Hoe is het mogelijk dat jonge, gezonde en moderne mensen in die eenzaamheid en stilte gelukkig kunnen zijn ? ». De tweede vraag: « Waarom, bij zoveel gemeenschappelijks, een zo grote verscheidenheid van karakter en uitingsvormen ? ».

Van groot belang voor de oplossing van die eerste vraag lijkt ons de Proloog van dit boek die het ontstaan van het kloosterleven in het algemeen situeert. Zeer bijzonder wordt hier de nadruk gelegd op de algemeen menselijke hunker naar woestijn-eenzaamheid en stilte, die de eerste eremijten en monniken niet losliet en die ook de moderne mens blijft achtervolgen. Wel vragen we ons af of bij die eerste trek naar de eenzaamheid tussen de vele opgesomde motieven ook niet de bijbelse woestijn-nostalgie van het Volk Gods had dienen vermeld te zijn. Zij, veel meer dan de moderne mens, droegen de geest van de Bijbel met zich mede. Verder mogen we hierbij ook zeker niet vergeten dat verschillende Kerkvaders de

woestijn beschouwen als de verblijfplaats van de duivel, die door de eremijten met vasten en boete in zijn eigen nest belegerd wordt.

Voor de oplossing van de tweede vraag was het vooral van belang het wezen en het ontstaan te schetsen van de oude kloosterorden, die de latere meer moderne stichtingen hebben beïnvloed. Men heeft zich hierbij wijselijk beperkt tot de Orden vanaf de Benedictijnen tot aan de Jezuïeten. Zo worden achtereenvolgens behandeld: de Benedictijnen, de Kartuizers, de Cisterciënzers, de Augustijnen, de Norbertijnen, de Kruisheren, de Dominicanen, de Minderbroeders, de Karmelieten, de Jezuïeten. Men heeft van die orden zo levendig mogelijk trachten te schetsen hoe, waarom, door wie en onder welke maatschappelijke, godsdienstige, culturele en zelfs politieke omstandigheden ze zijn ontstaan. Zonder te negeren dat hierdoor wellicht verschillende nuances in de kloosterlijke stilte naar voren treden, menen we toch dat het probleem der verscheidenheid hierdoor vooral tot oplossing komt.

Uiteraard gaat het hier om een moeilijke opgave maar we geven graag toe dat het opzet van deze vulgariserende studie over het algemeen zeer geslaagd mag heten, wat niet te verwonderen is als men de indrukwekkende namenlijst der medewerkers onder ogen krijgt.

Wel lijdt ook dit boek wel eens aan het euvel dat alle literaire werken, die door collaboratie van verschillende auteurs tot stand komen, gemeen hebben: dat men nl. elkander herhaalt.

Niemand zal het ons ten kwade duiden dat we vooral de studie over de Norbertijnen speciaal onder ogen namen. We mogen zeggen dat cfr H. Th. Heyman een vlotte studie heeft neergeschreven die zeker wel beantwoordt aan haar doel. We willen er op wijzen dat sommige feiten uit het leven van St. Norbertus, die misschien meer tot het domein der legende dan tot dit der feitelijke historie behoren, in deze studie niet misstaan, gezien het opzet, ook al zouden sommige té kritisch-historische geesten hier wel eens aanstoot aan kunnen nemen. Zij zullen eveneens betreuren (maar dit geldt voor gans het boek en is ook weer verklaarbaar door het publiek waarvoor het werk bestemd is) het totaal ontbreken van elke voetnoot, zodat het onmogelijk is te controleren welke bronnen al dan niet gebruikt werden. Ook doet het vreemd aan bij het hoofdstuk over de Norbertijnen 'n foto aan te treffen van een oude Cisterciënzerabdij om de oorspronkelijke sfeer en omgeving van Prémontré weer te geven (p. 128, foto van de verlaten Cisterciënzerabdij Le Tortoir). Dit valt vooral op omdat we door de opzoekingen en reizen van een confrater uit de orde inzake fotomateriaal niet hoefden in gebreke te blijven. Zo zien we b. v. ook niet goed in waarom op de kaart voor en achter in het boek alléén de abdijen Tongerlo en Berne vermeld staan.

In een epiloog volgt een overzicht, dat noodzakelijk zeer schematisch dient te zijn, van de jongere ontwikkeling van het kloosterleven. Ook de vrouw in de kloosterlijke staat krijgt hier haar al te

beknpte plaats. De foto van die medische missiezuster is wel een zeer goede illustratie hierbij.

We willen in het bijzonder wijzen op de drie laatste bladzijden van het werk. Zij handelen over het kloosterleven buiten de rooms-katholieke Kerk. Het hervinden van het gemeenschappelijk leven in de reformatische Kerk wordt speciaal onderlijnd.

Zo beoefent de Communauté de Taizé (naast de drie essentiële punten: gemeenschap van goederen, celibaat en aanvaarden van een gezag) de heilige liturgie en kent zelfs het koorgebed.

Betreffende de uitgave kan gezegd worden dat ze volledig gedekt wordt door de naam Elsevier: degelijkheid, zeer verzorgd voorkomen, keurige band en prettige bladspiegel. Het is een ware streling voor het oog. 't Is werkelijk, alleen reeds om de uitgave, een boek dat zijn 360 fr. volstrekt waard is.

P. M. BROECKX, O. Praem.

Postel.

Dr. A. KASPER, *Das Prämonstratenser-Stift Schussenried. Bau- und Kunstgeschichte des alten Klosters mit Kirche*. Schussenried, Selbstverlag, 121 S.

Ce n'est pas la première fois que nous pouvons annoncer un ouvrage du Dr. Kasper, consacré à l'un ou l'autre aspect de la riche histoire de l'abbaye prémontrée de Schussenried (Sorethum). En 1954, la splendide salle de la Bibliothèque fut décrite, ainsi que les stalles du chœur (cfr. *An. Praem.*, XXXI, 1955, p. 169 s.). Maintenant le couvent et l'ancienne église de Schussenried trouvent un historien qui connaît son sujet à fond et décrit con amore les fastes de la maison, dont il a étudié soigneusement les anciennes archives, ainsi que toutes les constructions architecturales existant encore en partie de nos jours. La profonde connaissance que le Dr. Kasper possède à ce sujet lui a permis de composer un livre qui, loin d'être une sèche nomenclature de noms, de dates, de chiffres, nous brosse plutôt une tranche de vie d'un monastère qui brilla particulièrement par ses constructions bien conçues et splendidement exécutées. Se basant surtout sur plusieurs « Diaria » de prélats, conservés dans les Archives, l'auteur fut à même de conter et de proposer des aperçus et des détails qui illustrent la vie de cette abbaye, surtout à l'époque baroque. L'examen des constructions de l'abbaye de Schussenried amène l'auteur à la conclusion qu'il n'y avait pas de style spécifiquement prémontré (p. 17 s.).

Les données rassemblées ici par M. Kasper, surtout quant à l'ornementation de l'église, des autels, des ornements d'église, présentent une ample moisson à celui qui voudrait examiner plus profondément comment les Prémontrés concevaient, au cours des temps, l'idéal proposé à ses religieux par leur saint Fondateur, et l'influence de leur « législateur » saint Augustin ; comment la vénération des